

Bushovo evropské turné 2005 – míč je na straně Evropy

Policy brief

*David Král, Institut pro evropskou politiku EUROPEUM
Únor 2005*

Jen s málokterou zahraniční cestou amerického státníka byla spojována taková očekávání jako s návštěvou George Bushe v Bruselu. Nejde ani tak o to, že by se většina expertů domnívala, že dojde k nějakému zásadnímu nebo konkrétnímu posunu v evropsko-amerických vztazích. Důležitá je zde především symbolika tohoto gesta, a to hned z několika důvodů.

Jednak se jedná o první zahraniční cestu George Bushe po jeho znovuzvolení v listopadu 2004. Cílem bylo přesvědčit evropské spojence, že nová americká administrativa se bude snažit o překlenutí rozporů, které zatěžovaly transatlantické vztahy od konfliktu v Iráku. Záměry amerického prezidenta jdou ovšem ještě dále – přesvědčit Evropany, aby se podíleli na obnově a konsolidaci Iráku. Potažmo aby podporovali jeho vizi zahraniční politiky, která bude zřejmě dominovat jeho druhému volebnímu období – šíření demokracie ve světě. Skutečnost, že první cesta Bushe ve druhém volebním období směřovala právě do Evropy, podtrhla skutečnost, že Evropa má hrát v tomto úsilí nové americké administrativy klíčovou úlohu.

Druhý důvod, proč byla Bushova cesta do Evropy tak důležitá, je fakt, že se setkal s evropskými státníky jak ve formátu NATO, tak Evropské unie. Doposud totiž bylo hlavní platformou transatlantického dialogu právě NATO. To, že americký prezident se poprvé setkal s nejvyššími evropskými představiteli ve formátu Evropské rady, stejně jako jeho setkání s předsedou Evropské komise José Manuelem Barrosem a jeho návštěva Berlaymontu (hlavní sídlo Evropské komise) dokazují, že Evropská unie je vnímána ze strany americké administrativy jako významný partner, se kterým je potřeba hovořit a počítat. Bezprecedentní byl rovněž fakt, že americký prezident tentokrát nenavštívil jako první místo své první zahraniční cesty druhého volebního období Londýn – hlavní město tradičně nejvýznamnějšího spojence USA, ale jeho cesta vedla právě do Bruselu, sídelního města institucí EU. I v tom je možno vidět jistou snahu Bushe nerozdělovat evropské spojence na rovné a rovnější, ale ukázat, že pro USA bude skutečně důležité vnímat celou Evropu jako strategického partnera. Bushova návštěva vyzněla zcela jednoznačně v tom duchu, že americký prezident si přeje silnou a akceschopnou Evropu, ohledně čehož ještě před jeho návštěvou v Bruselu panovaly v jistých kruzích EU i v mnoha hlavních městech členských států značné pochybnosti.

Třetí významný bod, kterým přispěla Bushova návštěva k nápravě transatlantických vztahů, je fakt, že se podařilo dosáhnout shody ohledně některých konkrétních problémů, které v minulosti obě strany Atlantiku rozdělovaly. A to platí nejen ve vztahu k Iráku, který samozřejmě v současnosti leží Američanům na srdci nejvíce. Rada pro vnější vztahy již před summitem rozhodla o tom, že v rámci operace Vláda práva vyškolí v Iráku téměř 800 soudců, dalších zástupců justičních složek a vězeňských dozorců. Bush se s jedním ze svých hlavních evropských kritiků – francouzským prezidentem Chiracem shodli na tom, že USA i Evropa bude pokračovat v nátlaku na Sýrii v souvislosti se stažením syrských jednotek z Libanonu. Ačkoli ohledně dalších otázek nedošlo k žádné konkrétní dohodě, je jasné, že zájmy Spojených států a EU (nebo alespoň jejich klíčových hráčů na poli zahraniční politiky) budou více konvergovat než divergovat – například ohledně pokračování mírového procesu na Blízkém východě, což je usnadněno i změnou ve vedení palestinské samosprávy po smrti Jásira Arafata a zvolení Mahmuda Abbáse nebo posílení operací NATO v západním Afghanistanu.

Všechny body, ve kterých přinesla Bushova cesta do sídla evropských institucí své ovoce, ovšem skrývají zárodky přetrvávajících či latentních rozporů. Ohledně otázky, zda se má budoucí transatlantický dialog odehrávat na úrovni NATO nebo Evropské unie, přilily olej do ohně nedávné výroky Gerharda Schrödera na pravidelné bezpečnostní konferenci v Mnichově, kdy volal po přehodnocení tohoto přístupu a prosazoval, aby se primárním fórem pro transatlantickou spolupráci stala Evropská unie. Ačkoli tento výrok neměl mezi přítomnými delegáty prakticky žádnou podporu, následné výroky francouzského prezidenta Chiraca naznačují, že v tomto směru se v budoucnu může opět vynořit známá francouzsko-německá osa, která bude tuto vizi konsistentně prosazovat. To by bylo velmi nešťastné. Především s ohledem na to, že pro mnohé nové členské státy Evropské unie, ale i pro některé starší členské země zůstává NATO stále relevantní organizací. Hrocení této otázky by mohlo vést k dalšímu štěpení uvnitř EU, podobně jako tomu bylo ve vztahu k Iráku. To by rozhodně nepřispělo zlepšení transatlantických vztahů, ale především by poškodilo Evropskou unii ve vztahu k USA, kde se snaží obnovit svou kredibilitu. Mimo to je důležité pamatovat na to, že EU a NATO nejsou institucionálně totožné a z toho důvodu by nebylo správné apriori vylučovat některé země z „privilegovaného“ transatlantického dialogu. Zároveň to ovšem neznamená, že role Evropské unie se ve vztahu k USA nebude nadále posilovat, a stejně tak NATO bude muset nalézt odpověď na klíčové otázky – jak odpovědět na výzvy měnících se transatlantických vztahů, jak zajistit, aby z něj mohly patřičným způsobem profitovat obě strany a především jak sloučit další existenci NATO s rodícími se bezpečnostními a obrannými ambicemi Evropské unie.

Vedle otázek, ohledně kterých našly Spojené státy a Evropská unie společný hlas, ovšem leží velká řada dalších bodů, kde byl pokrok zanedbatelný. Bodem číslo jedna, který zůstává pravděpodobně nejožehavějším tématem, je otázka vztahu k Iránu. Evropská diplomacie rozvinula velmi aktivní politiku v tomto směru na základě iniciativy „Velké trojky“, tj. návštěvy ministrů zahraničních věcí Velké Británie, Francie a Německa v Teheránu v listopadu 2003, kdy se snažili přimět iránský režim ke spolupráci s Mezinárodní agenturou pro atomovou energii a v dlouhodobém horizontu přesvědčit Irán, aby se vzdal svého jaderného programu. Informace, které prosáky údajně z Bílého domu do jistých amerických médií a naznačovaly, že

Spojené státy možná chystají úder proti Iránu, by ovšem diplomatické úsilí velkých evropských států zcela zhatily a bezpochyby by vyvolaly mezi euroatlantickými spojenci další vážnou roztržku. Poselství Bushe (a jeho „předskokanky“ ministryně zahraničí Riceové) vyznělo tak, že zásah není v současnosti plánován. Evropské státy s velkou trojkou v čele se snaží intenzivně přesvědčit Spojené státy, aby se zapojily do rozhovorů o regulaci iránského jaderného programu, umožnily vstup Iránu do světové obchodní organizace a poskytly této zemi jisté ekonomické incentivy, jako například upuštění od iniciativy na zavedení ekonomických sankcí. Bushova administrativa prozatím odmítá přímé angažmá v rozhovorech s Teheránem. Ačkoli odpůrci zapojení USA do diplomatické iniciativy evropské trojky jsou především neokonzervativní „jestřábi“ v Bushově administrativě, je třeba vnímat tento postoj ze strany USA jako ospravedlnitelný a logický. Irán totiž pro Spojené státy daleko více než pro Evropu nepředstavuje pouze bezpečnostní problém, ale i problém politicko-diplomatický. Silně protiizraelské postoje současného teheránského režimu a jeho nepřátelský postoj k blízkovýchodnímu mírovému procesu stejně jako podpora militantním hnutím jako je Hizballáh nebo nevyřešené finanční otázky spojené s Chomejního revolucí v roce 1979 představují pro Spojené státy příliš zásadní námitky, aby se angažovaly diplomaticky v rozhovorech s Iránem. Evropa by měla tyto širší souvislosti vzít v potaz a nevyvíjet na Spojené státy v tomto směru přílišný nátlak. Naopak, měla by jednoznačně vyjádřit své odhodlání podpořit Spojené státy v případě, že Irán nesplní závazky vyplývající ze smlouvy o nešíření zbraní hromadného ničení nebo neukončí svůj program obohacování uranu, a to jak na půdě OSN, tak ohledně možného zavedení ekonomických sankcí.

Dalším často artikulovaným sporným bodem v transatlantických vztazích, kde se nepodařilo na summitu příliš posunout vpřed, je otázka uvolnění zbrojního embarga vůči Číně ze strany Evropské unie. Po tom, co opozici vůči takovému kroku stáhli principiální oponenti, především Velká Británie, je zřejmé, že k němu skutečně dojde. George Bush ovšem vyjádřil jisté pochybnosti vůči evropským spojencům o správnosti takového kroku. Uvolnění embarga na vývoz zbraní do Číny čelí především silné opozici v Kongresu, a to jak ze strany Republikánů, tak Demokratů. Argumentace je taková, že problémem není primárně dovoz zbraní (které se stejně do Číny dostávají z jiných zdrojů), ale obava z možného úniku nových vojenských technologií, které by mohly vést k narušení rovnováhy moci v celém regionu. Pro Spojené státy je toto opět daleko citlivější téma než pro Evropu díky jejich silnému angažmá ve východní Asii, ať již vezmeme v potaz bezpečnostní závazky USA vůči Tchajvanu nebo účast na šestistranných rozhovorech týkajících se Koreje a snahu o jejich obnovení. Pokud EU k takovému opatření přistoupí, musí počítat s následky ve formě možného omezení transferů špičkových vojenských technologií do Evropy, iniciovanému americkými zákonodárci. To by opět bylo pro EU značně nevýhodné, především s ohledem na její aspirace stát se důležitým světovým hráčem rovněž na poli mezinárodní bezpečnosti. Proto musí poskytnout Spojeným státům jisté záruky, že k uvolňování embarga bude docházet postupně a že přístup bude selektivní, aby se zamezilo transferu citlivých vojenských technologií nebo zbraní, jejichž prodej by mohl neadekvátně posílit vojenskou kapacitu Číny a vést k destabilizaci východní Asie. Kromě toho by ani ve vztahu k Číně neměla Evropská unie přestat aplikovat princip kondicionality, tj. podmiňovat prodej zbraní jistým pokrokem především v otázce lidských práv.

Irán a Čína zřejmě představovaly dva hlavní body, ve kterých se nepodařilo příliš dosáhnout konkrétního pokroku. Během Bushova evropského turné ovšem přišly na přetřes další body, ve kterých přetrvávají a zřejmě budou přetrvávat určité rozpory mezi oběma stranami Atlantiku. Za zmínku stojí především evropský zájem na snížení globálního znečištění – právě vstoupil v platnost tzv. Kjótský protokol, který Spojené státy neratifikovaly, přestože patří mezi největší světové znečišťovatele. Stejně tak přetrvávají rozpory ohledně Mezinárodního trestního tribunálu, jehož statut Spojené státy rovněž neratifikovaly. Tyto body rozporů jsou ovšem dlouhodobějšího charakteru (rozpory se projevily již v průběhu Clintonovy administrativy) a ve srovnání s politikou vůči Iránu a Číně nepředstavují v transatlantických vztazích otázky, které je třeba naléhavě řešit.

Jakkoli tedy můžeme vnímat Bushovu evropskou návštěvu v primárně symbolické rovině, je nepochybné, že přinesla jisté ovoce. Podařilo se zhojit rány, které Spojené státy a Evropu, ale i evropské státy navzájem, rozdělily ve vztahu k řešení irácké krize. Návštěva se nesla ve smířlivém a konstruktivním duchu a převládlo přesvědčení, že je nutné se dívat dopředu a pracovat společně na řešení otázek, které stojí před euroatlantickými spojenci. Vstřícný krok nové Bushovy administrativy najít společnou řeč ohledně uvedených otázek je třeba kvitovat pozitivně. Nyní je ovšem na Evropě a jejích státnících, aby ukázali podobnou vstřícnost ke Spojeným státům. Evropané by měli ukázat pochopení pro strategické cíle politiky USA, tam kde se diametrálně neliší od zájmů evropských a mohou se doplňovat. Konkrétními kroky by měla Evropa prokázat ochotu podpořit Spojené státy tam, kde je možno nalézt společná východiska, a tyto své pozice jednoznačně artikulovat vůči vnějšímu světu. Naskytla se jedinečná možnost, jak konkrétními kroky zhojit rány, které v transatlantických vztazích zanechala irácká krize. Americká strana učinila první gesto, nyní je ovšem na Evropě, jak na tento vstřícný krok americké administrativy odpoví.

Autor je předsedou Institutu pro evropskou politiku EUROPEUM